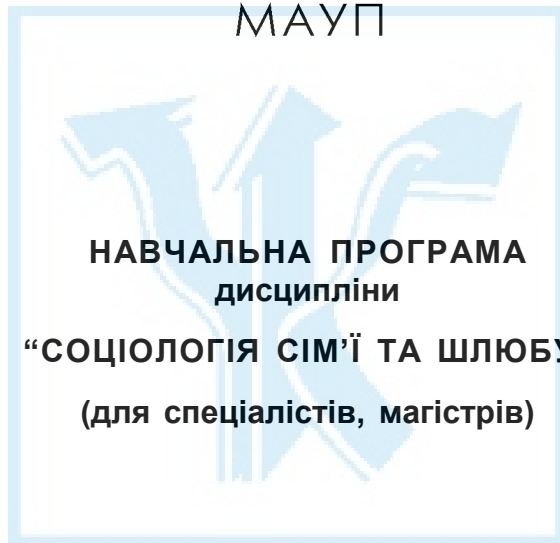


МІЖРЕГІОНАЛЬНА  
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



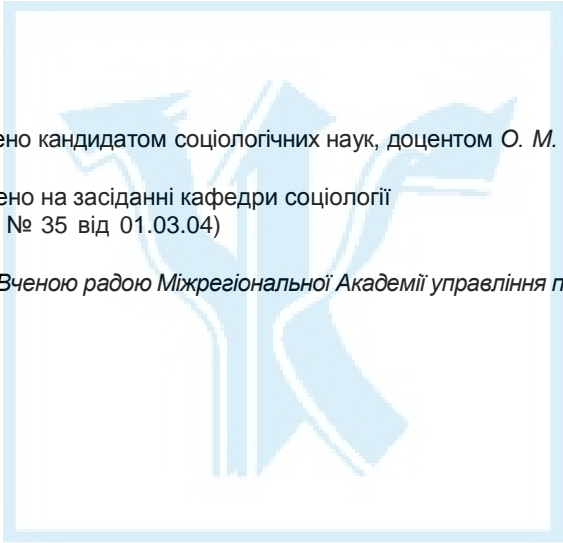
МАУП



**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА**  
**дисципліни**  
**“СОЦІОЛОГІЯ СІМ’Ї ТА ШЛЮБУ”**  
**(для спеціалістів, магістрів)**

МАУП

Київ 2005



Підготовлено кандидатом соціологічних наук, доцентом *О. М. Кириленко*

Затверджено на засіданні кафедри соціології  
(протокол № 35 від 01.03.04)

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом*

**Кириленко О. М.** Навчальна програма дисципліни “Соціологія сім’ї та шлюбу” (для спеціалістів, магістрів). — К.: МАУП, 2005. — 27 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Соціологія сім’ї та шлюбу”, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

## **ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

Вивчення дисципліни “Соціологія сім’ї та шлюбу” у процесі підготовки студентів зі спеціальності “Соціологія” потребує знання теоретичної та емпіричної соціології, статистики, соціальної психології.

Студенти повинні осмислити роль і місце соціальних функцій сім’ї та шлюбу як соціального інституту суспільства, актуальність соціологічного дослідження проблем сучасної сім’ї та розглянути шляхи її збереження й зміцнення як сфери життя, що пов’язана з відтворенням безпосереднього життя та соціального капіталу. Важливо зрозуміти загальне та специфічне у використанні статистичних, соціологічних, психологічних, медичних методів у дослідженні проблем сім’ї та шлюбу.

На завершення вивчення дисципліни студенти складають іспит. Перелік питань для контролю знань у процесі підготовки до іспиту додається.

Основні навчальні посібники, методичні розробки та наукові праці наведено у списку рекомендованої літератури.

**МАУП**

**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**  
**вивчення дисципліни**

**“СОЦІОЛОГІЯ СІМ’Ї ТА ШЛЮБУ”**

№ пор.	Назва теми
1	Соціологія сім’ї та шлюбу як галузь соціологічного знання
2	Теоретичні підходи до вивчення сім’ї та шлюбу як малої соціальної групи та соціального інституту
3	Етапи історичного розвитку сім’ї та шлюбу як соціального інституту
4	Сім’я як соціальний інститут, її місце в суспільстві
5	Основні функції сім’ї та їх трансформація в сучасних умовах
6	Класифікація форм шлюбу в сучасному суспільстві. Диференціація сім’ї: критерії та види
7	Соціальні ролі, соціальна взаємодія та соціальна стратифікація в системі сімейно-шлюбних відносин
8	Шлюбна поведінка жінок і чоловіків
9	Сексуальна поведінка жінок і чоловіків
10	Репродуктивна поведінка в системі сімейно-шлюбних відносин
11	Етапи формування сімейно-шлюбних відносин і життєвий цикл сім’ї
12	Сімейна соціалізація
13	Молода сім’я: проблеми формування та особливості розвитку в сучасних умовах
14	Сімейна конфліктологія. Розлучення: причини і наслідки
15	Гендерні (соціостатеві) ролі й нерівність жінки в сім’ї та суспільстві
16	Тенденції і проблеми розвитку сімейно-шлюбних відносин у сучасному суспільстві. Особливості функціонування сім’ї та шлюбу в Україні
17	Проблеми соціального управління у сфері сімейно-шлюбних відносин

**ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ**  
**до вивчення дисципліни**

**“СОЦІОЛОГІЯ СІМ’Ї ТА ШЛЮБУ”**

**Тема 1. Соціологія сім’ї та шлюбу як галузь соціологічного знання**

Соціологія сім’ї та шлюбу як спеціальна соціологічна теорія. Об’єкт і предмет соціології сім’ї та шлюбу. Сім’я як мала соціальна група та соціальний інститут.

Проблематика теоретичного аналізу та емпіричних досліджень у соціології сім'ї та шлюбу.

Специфіка макро- та мікросоціологічних підходів до вивчення сім'ї та шлюбу. Сім'я та шлюб як соціальний інститут і мала соціальна група.

Основні категорії і поняття соціології сім'ї та шлюбу. Теоретичні та емпіричні методи дослідження проблем сім'ї й шлюбу.

Міжпредметні зв'язки соціології сім'ї та шлюбу.

*Література [4; 10; 20; 22; 43; 45]*

***Тема 2. Теоретичні підходи до вивчення сім'ї та шлюбу як малої соціальної групи та соціального інституту***

Типологія теоретичних підходів до вивчення сім'ї та шлюбу. Еволюційна теорія (історико-інституціональна). Функціональний підхід. Конфліктний підхід. Феміністичні теорії. Гендерний аналіз. Соціально-психологічні підходи (символічний інтеракціонізм, теорія соціального обміну, етнометодологія, психоаналіз тощо).

Патріархальна теорія виникнення сім'ї та шлюбу. Роль поглядів Й. Я. Бахофена і Дж. Ф. Мак-Леннана у становленні історичної теорії сім'ї та шлюбу.

Історико-функціональний підхід до вивчення сім'ї та шлюбу. Теорія історичної змінності форм сім'ї та шлюбу у працях Л. Морган і Ф. Енгельса.

Соціобіологічні теорії про походження сім'ї та шлюбу. Теорія сексуального договору.

Структурно-функціональний аналіз сім'ї та шлюбу у працях Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Дж. Мердока, К. Девіса, Е. Гіденса.

Проблеми нерівності в сімейно-шлюбних стосунках в інтерпретації конфліктних, феміністичних і гендерних теоріях. Б. Фрідан, К. Міллет, Е. Оуклі, Е. Ботт, Х. Хартманн, С. Джеймс, М. Д. Коста, К. Делфі, Д. Леонард, Х. Грехем, Д. Хенмер, Д. Бернард.

Теорія символічного інтеракціонізму і психоаналіз як провідні напрями дослідження процесу сімейної соціалізації та сімейної конфліктології.

Розвиток теоретичних засад соціології сім'ї та шлюбу в Росії та Україні (у дорадянський, радянський і пострадянський періоди).

*Література* [4; 12; 16; 73; 75; 89]

### **Тема 3. Етапи історичного розвитку сім'ї та шлюбу як соціального інституту**

Історичний характер розвитку сім'ї та шлюбу як соціального інституту. Фамілістична культура і фамілізм. Періодизація історичного розвитку сім'ї та шлюбу.

Історичні форми розвитку сім'ї: проміскуїтет, кровноспоріднена сім'я, пуналуальна сім'я, синдіасмічна сім'я, моногамна сім'я.

Доіндустріальний етап розвитку сім'ї. Материнство як основа кровної спорідненості та матріархальних сімейних зв'язків. Виникнення інституту батьківства в контексті розвитку соціальної стратифікації. Давньоримська "фамілія" як історично перша форма моногамної сім'ї. Розширена патріархальна сім'я як основна форма сім'ї у традиційному суспільстві. Позашлюбні сексуальні відносини і проституція як соціальні форми компенсації деривації в традиційній сім'ї (гендерний контекст).

Сім'я на індустріальному етапі розвитку суспільства. Перехід частини функцій сім'ї до інших інститутів (побутової, виховної тощо). Відхід від норми багатодітності. Розширення позасімейних форм життєдіяльності. Скасування обмежень на дошлюбні, позашлюбні сексуальні стосунки, розлучення.

Виникнення сім'ї сучасного типу. Відмінні риси традиційної та сучасної моделей сім'ї. Егалітарна сім'я. Поняття біархату як партнерського типу відносин між жінками і чоловіками.

*Література* [13; 14; 16; 18; 23; 37; 45]

### **Тема 4. Сім'я як соціальний інститут, її місце в суспільстві**

Система соціальних інститутів у суспільстві та місце в ній сім'ї. Характеристика сім'ї як соціального інституту. Взаємо-

зв'язки і взаємовплив сім'ї та інших соціальних інститутів: а) сім'я та дошкільні навчальні заклади; б) сім'я та сфера послуг; в) допомога сім'ї з боку підприємства, організацій; взаємовідносини трудового колективу та сім'ї.

Перспективи розвитку соціального інституту сім'ї.

*Література* [4; 14; 22; 33; 43; 73; 83; 87]

### **Тема 5. Основні функції сім'ї та їх трансформація в сучасних умовах**

Функція як засіб реалізації ролі й місця сім'ї в сучасному суспільстві.

Сексуально-репродуктивна функція сім'ї. Суперечності процесу відокремлення сексуальної функції від функції дітонародження, догляду та виховання дітей.

Соціалізація та виховання як функція сім'ї. Педагогічна культура батьків. Сучасні моделі спілкування між дітьми та батьками. Соціально-статусна функція сім'ї в сучасних умовах як фактор відновлення та трансформації соціальної стратифікації.

Економічна та господарсько-побутова функції сім'ї. Науково-технічний прогрес як фактор дерутинізації та креатизації домашньої праці. Побутова техніка і побутова культура сучасної сім'ї.

Посилення комунікативної, дозвільної та культурно-розвиваючої функцій сім'ї. Електронна техніка, комп'ютер як мультимедійна система та Інтернет у контексті сімейних культурних комунікацій.

Психорегулятивна, емоційна функція шлюбу та сім'ї. Трансформація культурних кордонів між сімейним і позасімейним життям сучасних жінок, чоловіків і їхніх дітей. Емоційність і розум, сексуальність і інтимність, родинність і батьківство в сексуально-шлюбній та фамілістичній культурі в сучасному суспільстві.

Спосіб життя сім'ї як інтеграційний показник її функціонування. Взаємозв'язок способу життя сім'ї та суспільства загалом.

*Література* [4; 14; 22; 33; 43; 54; 73; 83; 87; 90]

## **Тема 6. Класифікація форм шлюбу в сучасному суспільстві. Диференціація сім'ї: критерії та види**

Дошлюбні, шлюбні та позашлюбні форми сексуальних зустрічей і спілкування між жінками та чоловіками.

Громадянський (неформальний) шлюб як форма співжиття жінок і чоловіків: переваги, недоліки та перспективи.

Альтернативні форми сімейно-шлюбних відносин. Гомосексуалізм і шлюбні стосунки між лесб'янками і геями: проблеми визнання, громадянського та соціального діалогу.

Еротика, стриптиз і порнографія: аналіз змісту та ролі в сучасній культурі. Проституція: визначення, латентні функції, форми прояву, наслідки і перспективи. Поширення захворювань, що передаються статевим шляхом, ВІЛ/СНІД та проблема легалізації проституції з метою підвищення ефективності соціального контролю за її наслідками. Відмова від практик проституції на основі її всебічного вивчення, аналізу, критики та піднесення сексуальних потреб до рівня кохання і любові до дітей, відповідальності за майбутнє своє, своїх дітей, нащадків.

Соціальний захист репродуктивного здоров'я, материнства та дитинства як загальнолюдських цінностей та основа підтримки інституту сім'ї, а також етичних, духовних основ взаємодії жінок і чоловіків.

Спільне проживання і дітонародження як основа розвитку сімейних відносин. Нуклеарна та розширена сім'я. Тенденція нуклеаризації сучасної сім'ї. Неповна сім'я як наслідок розлучення, народження дітей поза шлюбом та інших факторів.

Соціологічний вимір сім'ї та шлюбу: загальне, особливе та одиночне в сутності сім'ї.

Класова, соціальна та професійна диференціація сімей. Специфіка міської та сільської сім'ї. Етнічні аспекти шлюбно-сімейних відносин міжнаціональних шлюбів в Україні. Міжнаціональні шлюби. Досвід соціологічних досліджень міжнаціональних шлюбів в Україні.

*Література [4; 12; 16; 18; 22; 43; 48; 52; 56]*



## **Тема 7. Соціальні ролі, соціальна взаємодія та соціальна стратифікація в системі сімейно-шлюбних відносин**

Поняття і різновиди сімейної поведінки. Типологізація соціальних ролей в системі сімейно-шлюбних відносин. Специфіка ролей батьків і дітей, дружини і чоловіка, батьків дружини, батьків чоловіка, сестер і братів та ін. Поліфункціональний зміст культурно-символічних комунікацій у шлюбі та сім'ї.

Соціально-психологічні, фізичні, економічні, освітньо-професійні та культурні ресурси акторів у системі шлюбної та сімейної стратифікації. Процес соціального обміну в шлюбних і сімейних системах.

Розподіл влади у шлюбних і сімейних структурах. Соціальна нерівність у системі сімейних відносин. Насильство в сім'ї: форми, фактори, рівень поширення. Фізична, сексуальна, економічна та соціально-психічна деривація у шлюбі та сім'ї: наслідки та шляхи подолання.

Проблема комунікативних бар'єрів і конфліктів у сучасних шлюбно-сімейних відносинах.

*Література* [4; 5; 13; 16; 20; 29; 36; 47; 48]

## **Тема 8. Шлюбна поведінка жінок і чоловіків**

Ідеали та цінності сімейно-шлюбної культури сучасного суспільства. Поняття та структура шлюбної поведінки. Ціннісні орієнтації, досвід і практика шлюбної поведінки. Шлюбний вибір: структура та етапи процесу.

Система фільтрів шлюбного вибору: культурні, соціальні, психічні.

Поняття полігамії: "серійної моногамії", "жорсткої моногамії". Близькість, соціальне походження, соціальна атракція, сумісність, рольова гармонія, оцінювання соціально-економічних ресурсів як основа формування шлюбної пари. Шлюбна поведінка як основа для переходу до сексуальної та репродуктивної поведінки і створення сім'ї.

Роль дошлюбних чинників у процесі створення сім'ї. Шлюбний контракт від реєстрації шлюбу до підписання угоди.

*Література* [1; 4; 9; 12; 18; 22; 32; 42; 44; 65]

## **Тема 9. Сексуальна поведінка жінок і чоловіків**

Сексуальна поведінка: мотивація та наслідки. Форми сексуальної поведінки: гетеросексуалізм, гомосексуалізм, бісексуалізм тощо. Визначення норми та девіації у сфері сексуального вибору і сексуальної поведінки. Статеві ролі в сексуальних сценаріях жінок і чоловіків. Сексуальність, еротизм і кохання. Етика та відповідальність у сфері сексуальних відносин і кохання. Близькість, інтимність, довіра та вірність у коханні як піднесення сексуальності жінок і чоловіків у культурі.

Сексуальна культура сучасного суспільства як система знань, цінностей, норм і процес соціального контролю у сфері сексуально-репродуктивних стосунків. Сексуальна соціалізація та статеве виховання дітей як основа формування індивідуальної сексуальної культури.

Проблеми підліткової сексуальної поведінки в контексті лібералізації дошлюбних відносин. Взаємозв'язок сексуальної поведінки і репродуктивного здоров'я. Актуальність якісного розвитку системи статевого виховання і формування високої сексуально-репродуктивної культури жінок і чоловіків. Відповідальність за здоров'я майбутніх дітей у процесі сексуальної поведінки.

*Література [4; 5; 9; 12; 29; 33; 65; 76; 81]*

## **Тема 10. Репродуктивна поведінка в системі сімейно-шлюбних відносин**

Репродуктивна поведінка: потреби, мотивація, цінності, норми. Потреба мати дітей як прояв любові до життя і соціальна потреба вищого рівня. Поняття репродуктивної норми. Типологія.

Планування сім'ї як культура репродуктивної поведінки. Контрацепція як форма культурного контролю за наслідками сексуальної поведінки. Створення необхідних умов і визначення сприятливого для здоров'я дитини періоду її зачаття та народження. Вагітність, пологи, догляд за новонародженою дитиною як етапи репродуктивної поведінки. Відповідальність жінок,

участь і допомога чоловіків. Медична і соціальна допомога майбутнім мамам, жінкам з маленькою дитиною.

Репродуктивний процес: етапи і форми. Багатодітність, малодітність (одnodітність) і бездітність як усвідомлений вибір жінок і чоловіків. Соціально-економічні, культурні і соціально-психологічні фактори репродуктивної мотивації та репродуктивного вибору кількості та терміну народження дітей.

Форми репродуктивної поведінки залежно від здоров'я та сексуально-репродуктивної культури шлюбних партнерів, умов, якості їхнього життя. Стандартна і проблемна форми репродуктивного процесу. Переривання вагітності (природна і штучна форми аборту), безпліддя і бездітність як медико-соціальні проблеми. Відмова матері від дитини як травмована репродуктивна мотивація, негативна форма девіації та об'єкт соціально-психологічної допомоги (психотерапії). Превентивна політика держави щодо захисту прав дитини і створення сприятливих умов для реалізації материнства та батьківства. Культура материнства та батьківства: зміст, проблеми формування. Перспективи сексуально-шлюбної соціалізації та культури шлюбних відносин, кохання та любові до дітей.

*Література* [4; 18; 21; 22; 24; 27; 34]

### ***Тема 11. Етапи формування сімейно-шлюбних відносин і життєвий цикл сім'ї***

Основні етапи формування і розвитку сімейно-шлюбних відносин. Дошлюбний період: знайомство, розвиток симпатії й закоханості, зустрічі, зближення і початок сексуально-шлюбних відносин. Спільне проживання, народження дітей як початок і основа сімейного життя.

Життєві цикли сім'ї: стадії бездітності (від одруження), стадія репродуктивного батьківства (від народження першої дитини до народження останньої), стадія прабатьківства (від народження першого онука або онучки та відокремлення дітей від батьків до смерті одного чи обох прабатьків).

Проблеми і неповнота життєвих циклів сім'ї. Кризові (стресові) періоди та ситуації в сімейній кар'єрі: причини, наслідки, шляхи вирішення.

*Література* [4; 11; 14; 22; 36; 41; 45; 48]

### **Тема 12. Сімейна соціалізація**

Визначення і зміст сімейної соціалізації. Цінності та традиції сімей і сімейно-родинних груп. Виховання як процес передачі сімейних цінностей від батьків до дітей та проблеми їх трансформації. Сталі та динамічні компоненти сімейних субкультур. Моральні цінності як фактор інтеграції членів сім'ї, якості внутрішньосімейних відносин, стабільного розвитку сім'ї.

Основні моделі соціалізації дітей як форми взаємодії між дорослими та дітьми в сім'ї. Традиційна, ліберальна та демократична моделі соціалізації. Проблема конфліктів між батьками та дітьми: форми прояву, фактори розвитку, шляхи вирішення.

Педагогічна культура батьків: зміст, умови формування та фактори розвитку. Взаємозв'язок сімейної соціалізації з іншими інститутами виховання — освітніми закладами, засобами масової інформації, спорту і оздоровлення, дозвілля та відпочинку.

*Література* [6; 7; 19; 21; 31; 35; 63; 66; 72]

### **Тема 13. Молода сім'я: проблеми формування та особливості розвитку в сучасних умовах**

Молода сім'я як проблема наукового аналізу та об'єкт соціальної політики. Соціально-економічні та житлові проблеми молодій сім'ї. Можливості молодих жінок і чоловіків у процесі поєднання сімейного життя з освітньо-професійною кар'єрою.

Проблеми планування сім'ї, народження дітей і репродуктивне здоров'я жінок і чоловіків.

Сімейне консультування та соціально-психологічна і сексологічна допомога як фактор подолання криз молодій сім'ї та вирішення конфліктів молодого подружжя.

*Література* [7; 20; 25–27; 46; 51; 88]

#### **Тема 14. Сімейна конфліктологія. Розлучення: причини і наслідки**

Конфлікти в сім'ї: форми, причини, наслідки. Конфлікти між чоловіком і жінкою, між батьками і дітьми, між дітьми, між батьками жінки і чоловіком, між батьками чоловіка і жінкою та ін. Предмет конфліктів: виховання дітей, вирішення економічних і побутових питань, робота і зайнятість, поведінка в суспільстві, сексуальні стосунки, витрати часу, відповідальність та етика. Конфлікти потреб, мотивів і цінностей.

Причини конфліктів: відмінність і нерівність статусів, різниця в рівнях розвитку, субкультурна дистанція, низький або відмінні рівні загальної культури і культури сексуально-шлюбного та сімейного спілкування.

Адиктивні форми поведінки (алкоголізм, наркоманія, сексуальна розбещеність, залежність від комп'ютерних та азартних ігор тощо), аморальність, деградація особистості як фактори розвитку сімейних конфліктів.

Деструктивні наслідки психічної, фізичної та сексуальної форм агресивної поведінки в сім'ї. Соціально-психологічний клімат напруги в сім'ї як травмуючий фактор і причина розлучень.

Основні причини поширення розлучень у сучасному суспільстві: зрада (невірність), алкоголізм, сексуальна, психічна та культурно-ціннісна несумісність, соціально-економічні та домогосподарські проблеми, втручання батьків, відсутність дітей тощо.

Піднесення рівня та якості життя, підтримка цінностей кохання, сім'ї, батьківства та дитинства з боку інституцій освіти й виховання, засобів масової інформації, дозвілля та відпочинку як фактори профілактики сімейних конфліктів, зниження соціально-психічного напруження в сімейному середовищі, суспільстві загалом.

*Література* [1; 5; 9; 21; 30; 38–40; 51; 58; 60; 61]

### **Тема 15. Гендерні (соціостатеві) ролі й нерівність жінки в сім'ї та суспільстві**

Генезис гендерного підходу до опису соціально-культурних явищ. Традиційне тлумачення гендерних ролей (Платон, Кант, Гегель, Шопенгауер, Ключевський, Фрейд та ін.). Передумови виникнення гендерної теорії, її застосування в дослідженнях інституту сім'ї, освіти, засобів масової інформації, громадської думки і т. ін.

Праці С. де Бовуар “Друга стать” і В. Фрідам “Містика жіночності”. Особливості ліберального (помірного), радикального та соціалістичного фемінізму. Історія фемінізму як широкого суспільного руху. Фемінізм та інститут сім'ї.

Нерівність жінок і чоловіків у сферах економіки, політики, управління, сімейно-шлюбних відносин як основа дискримінації жінок.

Проблема подвійної зайнятості жінки на роботі та вдома. Проблема торгівлі жінками. Проблема насильства стосовно жінок. Проблеми чоловіків у сучасному суспільстві: суперечності професійної, економічної та соціальної самореалізації, дискримінація в системі відносин батьківства, вразливість щодо вживання наркотичних речовин тощо.

Становище української жінки в історичному минулому та сьогодні. Політика держави щодо жінки і сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства. Гендерна політика в Україні: проблеми та перспективи розвитку.

Гендерна толерантність і гендерний паритет як основа гармонізації соціокультурних стосунків між жінками та чоловіками.

*Література [2; 3; 15; 20; 41; 73; 80; 85]*

### **Тема 16. Тенденції і проблеми розвитку сімейно-шлюбних відносин у сучасному суспільстві. Особливості функціонування сім'ї та шлюбу в Україні**

Основна тенденція розвитку сімейно-шлюбних відносин у сучасному суспільстві — становлення демократичних форм взаємодії між жінками та чоловіками, між батьками та дітьми.

Проблеми і суперечності трансформації традиційної (патріархальної) моделі сім'ї та шлюбу в егалітарну (біархальну) модель.

Посилення вимог сучасних жінок і чоловіків до соціально-психічної атмосфери, матеріально-економічної комфортності сімейного життя. Гедонізація та креатизація сімейного способу життя.

Лібералізація дошлюбних сексуальних стосунків. Поширення практик цивільного шлюбу як спільного проживання без офіційної реєстрації шлюбу. Зростання кількості розлучень, неповних сімей і повторних шлюбів. Збільшення кількості матерів-одиночок і проблема соціального захисту їхніх дітей. Відмова від батьківства і материнства як прояв соціального нездоров'я та духовної кризи суспільства.

Зростання кількості одиноких людей. Поширення альтернативних форм сексуально-шлюбних відносин.

Падіння рівня життя, зубожіння значної частини населення, соціально-психічна дезадаптація — основа кризи української сім'ї. Руйнація сімей, розлучення, виїзд за кордон жінок і чоловіків заради заробітку, зниження рівня здоров'я дітей і дорослих, алкоголізація населення тощо як прояви та наслідки кризи сімейно-шлюбних стосунків в українському суспільстві. Актуальність посилення уваги з боку політиків і громадськості до проблем сучасної сім'ї, передусім молододі сім'ї.

*Література [5; 13; 16; 17; 32; 49; 50; 56]*

### ***Тема 17. Проблеми соціального управління у сфері сімейно-шлюбних відносин***

Соціальне управління як регуляція соціальних відносин у суспільстві: сутність і специфіка прояву у формуванні розвитку сім'ї. Сім'я як суб'єкт-об'єкт соціального управління: основні характеристики. Співвідношення та взаємодія свідомого і стихійного в управлінні розвитком сім'ї.

Соціальний розвиток сім'ї як складова соціальної системи суспільства.

Планування сім'ї як спосіб саморегуляції розвитку сім'ї.

Сутність і зміст сімейної політики держави. Державна сімейна політика як чинник трансформації інституту сім'ї. Проблема взаємовідносин сім'ї та держави.

Проблема формування і розвитку державної сімейної політики в сучасній Україні. Законодавче забезпечення та механізми реалізації сімейної політики. Основні положення нового Сімейного кодексу України.

*Література [3; 4; 15; 24; 27; 48; 50; 66]*

### **ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ**

1. Соціологія сім'ї як спеціальна соціологічна теорія.
2. Соціологія молоді як спеціальна соціологічна теорія.
3. Основні поняття та категорії соціології сім'ї.
4. Основні поняття та категорії соціології молоді.
5. Основні напрями дослідження проблем сім'ї.
6. Основні напрями дослідження проблем молоді.
7. Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група.
8. Структура сім'ї.
9. Репродуктивна та сексуальна функції сім'ї.
10. Матеріально-економічна функція сім'ї.
11. Господарсько-побутова функція сім'ї.
12. Виховна функція сім'ї.
13. Дозвільна та психорегулятивна функції сім'ї.
14. Життєві цикли сім'ї.
15. Класифікація форм сімейно-шлюбних стосунків.
16. Ідеали та цінності сімейно-шлюбних стосунків.
17. Гендерний аналіз проблем сім'ї.
18. Сім'я та професійна діяльність жінок.
19. Сексуальна поведінка жінок і чоловіків.
20. Проблеми сексуального насильства в сучасному суспільстві.
21. Репродуктивна поведінка жінок і чоловіків.
22. Проблеми репродуктивного здоров'я жінок і чоловіків.  
Проблеми планування сім'ї.
23. Шлюбна поведінка жінок і чоловіків.



24. Проблеми поширення альтернативних форм сексуальної та шлюбної поведінки.
25. Конфлікти в сімейно-шлюбній сфері.
26. Розлучення: причини та наслідки.
27. Проблеми рівня та якості життя сучасних сімей.
28. Сімейна соціалізація: форми, агенти, етапи.
29. Конфлікти між батьками й дітьми, між батьками щодо виховання дітей: причини та наслідки.
30. Сім'я як об'єкт соціальної політики та соціального управління.

### ***ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ***

1. Соціологія сім'ї та шлюбу як галузь соціологічного знання.
2. Сім'я як мала соціальна група та соціальний інститут і предмет соціології сім'ї та шлюбу.
3. Проблематика теоретичного аналізу і емпіричних досліджень у соціології сім'ї та шлюбу.
4. Специфіка макро- і мікросоціологічних підходів до вивчення сім'ї та шлюбу.
5. Основні категорії й поняття соціології сім'ї та шлюбу.
6. Міжпредметні зв'язки соціології сім'ї та шлюбу.
7. Типологія теоретичних підходів до вивчення сім'ї та шлюбу.
8. Патріархальна теорія виникнення сім'ї та шлюбу. Роль поглядів Й. Я. Бахофена і Дж. Ф. Мак-Леннана у становленні історичної теорії сім'ї та шлюбу.
9. Теорія історичної змінності форм сім'ї та шлюбу в працях Л. Морган і Ф. Енгельса.
10. Соціобіологічні теорії про походження сім'ї та шлюбу. Теорія сексуального договору.
11. Структурно-функціональний аналіз сім'ї та шлюбу в працях Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, Дж. Мердока, К. Девіса, Е. Гіденса.
12. Проблеми нерівності в сімейно-шлюбних стосунках в інтерпретації конфліктних, феміністичних і гендерних теоріях Б. Фрідан, К. Міллет, Е. Оуклі та ін.

13. Теорія символічного інтеракціонізму і психоаналіз як провідні напрями дослідження процесу сімейної соціалізації та сімейної конфліктології.
14. Розвиток теоретичних засад соціології сім'ї та шлюбу в Росії й Україні на сучасному етапі.
15. Періодизація історичного розвитку сім'ї та шлюбу. Фамілістична культура і фамілізм.
16. Історичні форми розвитку сім'ї: проміскуїтет, кровноспоріднена сім'я, пуналуальна сім'я, синдіасмічна сім'я, моногамна сім'я.
17. Доіндустріальний етап розвитку сім'ї. Сім'я на індустріальному етапі розвитку суспільства. Перехід частини функцій сім'ї до інших інститутів (побутової, виховної тощо). Відхід від норми багатодітності. Розширення позасімейних форм життєдіяльності. Скасування обмежень на дошлюбні, позашлюбні сексуальні стосунки, розлучення.
18. Виникнення сім'ї сучасного типу. Відмінні риси традиційної та сучасної моделей сім'ї.
19. Егалітарна сім'я. Поняття біархату як партнерського типу стосунків між жінками та чоловіками.
20. Система соціальних інститутів у суспільстві та місце в ній сім'ї.
21. Характеристика сім'ї як соціального інституту. Взаємозв'язки і взаємовплив сім'ї та інших соціальних інститутів.
22. Перспективи розвитку соціального інституту сім'ї.
23. Основні функції сім'ї, їх трансформація в сучасних умовах.
24. Сексуально-репродуктивна функція сім'ї.
25. Соціалізація та виховання як функція сім'ї.
26. Економічна та господарсько-побутова функції сім'ї.
27. Комунікативна, дозвільна та культурно-розвиваюча функції сім'ї.
28. Психорегулятивна, емоційна функції шлюбу та сім'ї.
29. Трансформація культурних кордонів між сімейним і позасімейним життям сучасних жінок, чоловіків та їхніх дітей.
30. Спосіб життя сім'ї як інтеграційний показник функціонування сім'ї.

31. Класифікація форм шлюбу в сучасному суспільстві.
32. Дошлюбні, шлюбні та позашлюбні форми сексуальних зустрічей і спілкування між жінками і чоловіками.
33. Громадянський (неформальний) шлюб як форма співжиття жінок і чоловіків: переваги, недоліки, перспективи.
34. Альтернативні форми сімейно-шлюбних відносин.
35. Еротика, стриптиз і порнографія: аналіз змісту та ролі в сучасній культурі.
36. Проституція: визначення, латентні функції, форми прояву, наслідки і перспективи.
37. Соціальний захист репродуктивного здоров'я, материнства та дитинства як загальнолюдських цінностей і як основа підтримки інституту сім'ї.
38. Спільне проживання та дітонародження як основа розвитку сімейних відносин.
39. Нуклеарна та розширена сім'я. Тенденція нуклеаризації сучасної сім'ї.
40. Неповна сім'я як наслідок розлучення, народження дітей поза шлюбом та інших факторів.
41. Соціологічний вимір сім'ї та шлюбу: загальне, особливе та одиночне в сутності сім'ї.
42. Класова, соціальна та професійна диференціація сімей.
43. Специфіка міської та сільської сім'ї.
44. Етнічні аспекти шлюбно-сімейних стосунків міжнаціональних шлюбів в Україні. Міжнаціональні шлюби.
45. Поняття та різновиди сімейної поведінки. Типологізація соціальних ролей в системі сімейно-шлюбних відносин.
46. Поліфункціональний зміст культурно-символічних комунікацій у шлюбі та сім'ї.
47. Соціально-психологічні, фізичні, економічні, освітньо-професійні та культурні ресурси акторів у системі шлюбної та сімейної стратифікації. Процес соціального обміну в шлюбних і сімейних системах.
48. Розподіл влади у шлюбних і сімейних структурах. Соціальна нерівність у системі сімейних відносин.
49. Насильство в сім'ї: форми, фактори та рівень поширення.
50. Фізична, сексуальна, економічна та соціально-психічна деривація в шлюбі та сім'ї: наслідки і шляхи подолання.

51. Проблема комунікативних бар'єрів і конфліктів у сучасних шлюбно-сімейних відносинах.
52. Шлюбна поведінка жінок і чоловіків.
53. Ідеали та цінності сімейно-шлюбної культури сучасного суспільства.
54. Поняття та структура шлюбної поведінки.
55. Шлюбний вибір: структура та етапи процесу. Система фільтрів шлюбного вибору: культурні, соціальні, психічні.
56. Поняття полігамії: "серійної моногамії", "жорсткої моногамії".
57. Шлюбна поведінка як основа для переходу до сексуальної та репродуктивної поведінки і створення сім'ї.
58. Роль дошлюбних чинників у процесі створення сім'ї.
59. Шлюбний контракт від реєстрації шлюбу до підписання угоди.
60. Сексуальна поведінка: форми, мотивація, наслідки.
61. Визначення норми та девіації у сфері сексуального вибору і сексуальної поведінки.
62. Статеві ролі в сексуальних сценаріях жінок і чоловіків. Сексуальність, еротизм і кохання.
63. Етика та відповідальність у сфері сексуальних стосунків і кохання.
64. Сексуальна культура сучасного суспільства як система знань, цінностей, норм і процес соціального контролю у сфері сексуально-репродуктивних стосунків.
65. Сексуальна соціалізація та статеве виховання дітей як основа формування індивідуальної сексуальної культури.
66. Проблеми підліткової сексуальної поведінки в контексті лібералізації дошлюбних відносин.
67. Взаємозв'язок сексуальної поведінки і репродуктивного здоров'я. Актуальність якісного розвитку системи статевого виховання.
68. Репродуктивна поведінка: потреби, мотивація, цінності та норми.
69. Планування сім'ї як культура репродуктивної поведінки.
70. Контрацепція як форма культурного контролю за наслідками сексуальної поведінки.

71. Вагітність, пологи, догляд за новонародженою дитиною як етапи репродуктивної поведінки. Репродуктивний процес: етапи і форми.
72. Багатодітність, малодітність (одnodітність) і бездітність як усвідомлений вибір жінок і чоловіків.
73. Соціально-економічні, культурні та соціально-психологічні фактори репродуктивної мотивації та репродуктивного вибору.
74. Стандартна і проблемна форми репродуктивного процесу.
75. Культура материнства та батьківства: зміст, проблеми формування. Перспективи сексуально-шлюбної соціалізації та культури шлюбних стосунків, кохання й любові до дітей.
76. Основні етапи формування і розвитку сімейно-шлюбних стосунків.
77. Життєві цикли сім'ї.
78. Проблеми і неповнота життєвих циклів сім'ї. Кризові (стресові) періоди та ситуації в сімейній кар'єрі: причини, наслідки, шляхи вирішення.
79. Визначення і зміст сімейної соціалізації.
80. Основні моделі соціалізації дітей як форми взаємодії дорослих і дітей в сім'ї. Традиційна, ліберальна та демократична моделі соціалізації.
81. Педагогічна культура батьків: зміст, умови формування та фактори розвитку.
82. Молода сім'я: проблеми формування та особливості розвитку в сучасних умовах.
83. Розлучення: причини і наслідки.
84. Конфлікти в сім'ї: форми, причини, наслідки.
85. Нерівність жінок і чоловіків у сферах економіки, політики, управління, сімейно-шлюбних відносин як основа дискримінації жінок.
86. Гендерна політика в Україні: проблеми та перспективи розвитку.
87. Гендерна толерантність і гендерний паритет як основа гармонізації соціокультурних стосунків між жінками і чоловіками.

88. Тенденції і проблеми розвитку сімейно-шлюбних стосунків у сучасному суспільстві.
89. Особливості функціонування сім'ї та шлюбу в Україні.
90. Проблеми соціального управління у сфері сімейно-шлюбних стосунків.

### **СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

1. *Азарков С. Т.* Дисгармонический брак // Социолог. исслед. — 1997. — № 14.
2. *Айвазова С.* К истории феминизма // Слово і час. — 1991. — № 6.
3. *Айвазова С.* Женщина и политика в западном обществе // Социс. — 1989. — № 5.
4. *Антонов А. И., Медков В. М.* Социология семьи. — М., 1996.
5. *Анурин В. Ф.* Сексуальная революция: двойной стандарт // Социс. — 2002. — № 7.
6. *Афанасьева Т. М.* Семья. — М., 1986.
7. *Батьки і діти: соціальне самопочуття в українських сім'ях.* — К., 2000.
8. *Босанац М.* Внебрачная семья. — М., 1981.
9. *Берн Э.* Психология секса. Как достичь гармонии в любви. — Екатеринбург, 2003.
10. *Вакуленко С. М.* Соціологія сім'ї: Навч.-метод. посіб. — Харків, 2003.
11. *Васильева З. К.* Семья и ее функции: Демограф.-стат. анализ. — М.: Статистика, 1975.
12. *Годелье Морис.* Секс, родство и власть // Пол, секс, человек. — М., 1993.
13. *Голод С. И.* XX век и тенденции сексуальных отношений в России. — М., 1996.
14. *Голод С. И.* Семья и брак: историко-социологический анализ. — СПб., 1998.
15. *Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві.* — К., 2003.
16. *Гидденс Э.* Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах. — М., 2004.

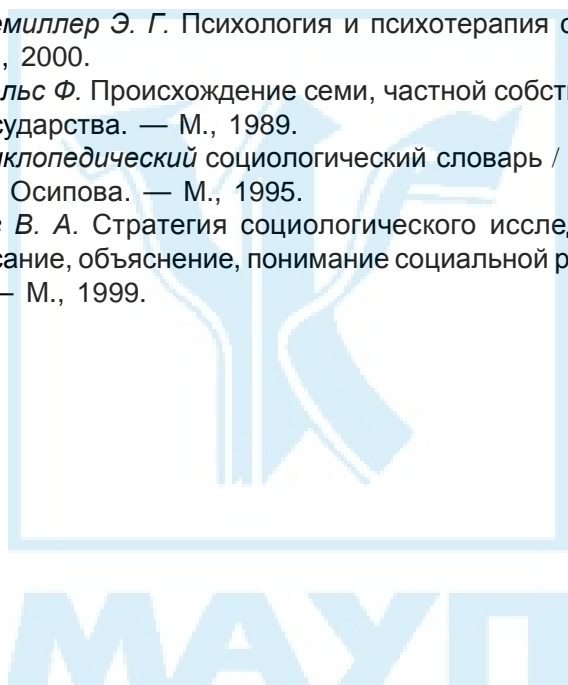
17. *Гшинский Я. М.* Эффективен ли запрет на проституцию? // Социс. — 1988. — № 6.
18. *Глазунов С. В.* Социология сім'ї: Навч. посіб. — Дніпропетровськ, 2000.
19. *Голоса молодых.* Анкетный опрос детей и молодых людей Европы и центральной Азии. — Женева, 2001.
20. *Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства.* — К., 2003.
21. *Дементьева И. Ф.* Развод и дети. — М., 2000.
22. *Добреньков В. И., Кравченко А. И.* Социология: В 3 т. — М., 2000.
23. *Дюбуи Е.* Проституция в древности. — Кишинев, 1991.
24. *Діти, жінки та сім'я в Україні* // Стат. зб. — К., 1998.
25. *Мацковский М. С., Гурко Т. М.* Молодая семья в большом городе. — М., 1988.
26. *Молодая семья: социально-экономические, правовые, морально-психологические проблемы.* — К., 1991.
27. *Молода сім'я: Проблеми становлення та розвитку: Тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року.* — К., 2003.
28. *Лукашевич М. П., Туленков М. В.* Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. — К., 1999.
29. *Міллет К.* Сексуальна політика. — К., 1998.
30. *Милль Дж. Стюарт.* О подчинении женщины. — М., 1994.
31. *Кон И.* Психология ранней юности. — М., 1989.
32. *Кон И.* Вкус запретного плода. — М., 1992.
33. *Кон И.* Введение в сексологию. — М., 1988.
34. *Кон И.* Ребенок и общество. — М., 1988.
35. *Кочубей Б. И.* Мужчина и ребенок. — М., 1990.
36. *Культура семи как объект социологического исследования.* — Свердловск, 1980.
37. *Лев-Старович З.* Секс в культурах мира. — М., 1991.
38. *Ложки Г. В., Повякель Н. И.* Практическая психология конфликта. — К., 2000.
39. *Левы В.* Травматология любви. — М., 2003.
40. *Левы В.* Семейные войны. — М., 2003.

41. *Лавриненко Н. В.* Женщина: самореализация в семье и обществе. — К., 1999.
42. *Лалтенок С. Д.* Нравственная сущность семейно-брачных отношений. — М., 1990.
43. *Масионис Дж.* Социология. — М., 2004.
44. *Мацковский М. С.* О систематизации понятийного аппарата социологии семьи // Социс. — 1987. — № 1. — С. 18–27.
45. *Мацковский М. С.* Социология семьи: Проблемы теории, методологии и методики. — М., 1989.
46. *Медіна Т. В.* Сексуальна функція молоді української сім'ї: соціологічний аспект // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2000. — № 2. — С. 78–96.
47. *Мид М.* Культура и мир детства. — М., 1988.
48. *Піча В. М.* Соціологія сім'ї: Матеріали до лекцій з курсу "Соціологія". — Львів, 1995.
49. *Попова Л. Н.* Современный мужчина в зеркале семейной жизни. — М., 1989.
50. *Проблемы* родительства и планирования семьи. — М., 1992.
51. *Пауль Дж., Пауль М.* Как сохранить твою Любовь. — М., 1994.
52. *Українське суспільство на порозі третього тисячоліття.* — К., 1999.
53. *Подвижность* структуры. Современные процессы социальной мобильности. — К., 1999.
54. *Ротеева Е. В.* Семья в современном буржуазном мире. — М., 1979.
55. *Ружке В. А., Елисеева Е. И., Кадибур Т. С.* Структура и функции семейных групп. — М., 1983.
56. *Русский эрос* или философия любви в России. — М., 1991.
57. *Семья* на пороге третьего тысячелетия. — М., 1995.
58. *Сорокин П. А.* Таинственная энергия любви // Социс. — 1991. — № 8–9.
59. *Социальные* последствия развода. — М., 1984.
60. *Соціальна робота в Україні: Навч. посіб.* — К., 2003.
61. *Сысенко В. А.* Супружеские конфликты. — М., 1989.



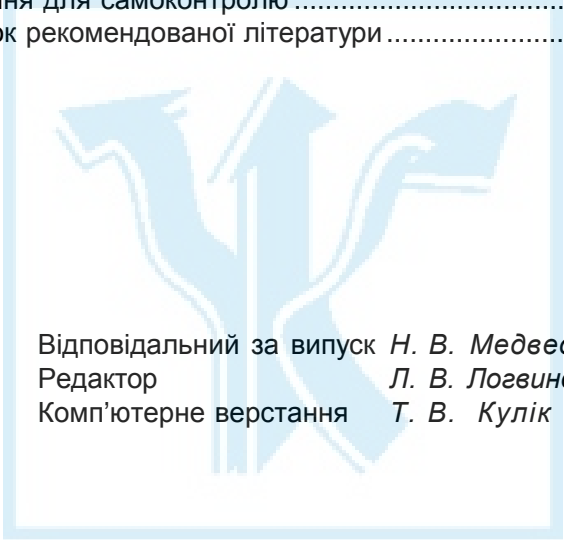
62. *Сысенко В. А.* Устойчивость брака: Проблемы, факторы, условия. — М., 1989.
63. *Сулова О. Г.* Отказ от новорожденного и репродуктивные права женщины // Социс. — 2002. — № 11. — С. 92–99.
64. *Солодков В. В.* Дети разводов // Социс. — 1988. — № 4.
65. *Сергеева Г. Л.* Профессиональная занятость женщин: проблемы и перспективы. — М., 1987.
66. *Социология сексуальности.* — СПб., 1997.
67. *Семья и семейная политика.* — М., 1991.
68. *Смелзер Н.* Социология. — М., 1994.
69. *Социология: наука об обществе / Под ред. В. П. Андрущенко.* — Харьков, 1986.
70. *Социология: Короткий энциклопедический словарь.* — К., 1998.
71. *Такирова В. М.* Развод и насилие в семье — феномены семейного неблагополучия // Социс. — 2002. — № 12. — С. 131–133.
72. *Социология: Энциклопедия.* — Минск, 2003.
73. *Титаренко В. Я.* Семья и формирование личности. — М., 1987.
74. *Теория и история феминизма: Курс лекций.* — Харьков, 1996.
75. *Українське суспільство. 1992–2002 (соціологічний моніторинг).* — К., 2003.
76. *Фрейд З.* Очерки по психологии сексуальности. — К., 1990.
77. *Фромм Э.* Искусство любить. — СПб., 2002.
78. *Феминизм: перспективы социального знания.* — М., 1992.
79. *Феминизм: Восток, Запад, Россия.* — М., 1993.
80. *Феминистская теория и практика: Восток — Запад: Матер. научн. конф. Санкт-Петербург, 9–12 июня 1995 г.).* — СПб., 1996.
81. *Фридан Б.* Загадка женственности. — М., 1998.
82. *Хамитов Я.* Философия одиночества. Одиночество мужское и женское. — К., 1995.
83. *Харчев А. Г.* Исследования семьи на пороге нового этапа // Социс — 1986. — № 3. — С. 23–33.

84. Харчев А. Г. Семья и общество. — М., 1982.
85. Харчев А. Г. Типология семей и проблема общественной оценки разводов. — М., 1984.
86. Хорни К. Психология женщины. — М., 1995.
87. Чуприков А. П., Цупрык Б. М. Общая и криминальная сексология. — К., 2002.
88. Шилин Н. Д. Семья как общественное явление. — Воронеж, 1989.
89. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи. — СПб., 2000.
90. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства. — М., 1989.
91. Энциклопедический социологический словарь / Под ред. Г. В. Осипова. — М., 1995.
92. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. — М., 1999.



## **ЗМІСТ**

Пояснювальна записка .....	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Соціологія сім’ї та шлюбу” .....	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Соціологія сім’ї та шлюбу” .....	4
Теми контрольних робіт .....	16
Питання для самоконтролю .....	17
Список рекомендованої літератури .....	22



Відповідальний за випуск *Н. В. Медведєва*  
Редактор *Л. В. Логвиненко*  
Комп’ютерне верстання *Т. В. Кулік*

Зам. № ВКЦ-1913

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)  
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП